

REFLECȚII EPISTEMICE ASUPRA PEDAGOGIEI POSTMODERNE ITALIENE

Cristina ISPAS

Universitatea „Eftimie Murgu”, Reșița, România

Postmodernity is initiated in the pedagogic field, together with the paradigm of the curriculum. The postmodern pedagogy comprises all currents of pedagogic thought from 1950 to this date. It makes value of the following principles: respect of diversity, active learning, importance of interpersonal relationships, life long learning. As an educational science, post modern pedagogy seeks to offer competent answers to a changing society. The Italian pedagogy manifests prudence in using the syntagm post modern pedagogy, inclining more towards the concept of contemporary pedagogy.

Complexitatea societății postmoderne se reflectă și în planul educației. Pentru a răspunde numeroaselor provocări cu care se confruntă educația, devine dificilă, aproape imposibilă, încadrarea acesteia în schemele tradiționale. Educația constituie un domeniu vast, iar o singură știință (pedagogia) nu poate face față tuturor solicitărilor ce rezultă din specificul etapei istorice, denumită postmodernă, pe care o traversăm. De aceea, apare și se afirmă o cunoaștere plurală sub forma științelor educației, menită să ofere răspunsuri competente la problemele educative.

Referindu-se la universul științelor în context postmodern, Vittorio Possenti aduce în prim-plan următoarele observații:

A) Cunoașterea este de două feluri:

- a) *cunoașterea speculativă sau teoretică* – aparține științelor care au propriul scop în ele însele și deci „cunosc pentru a cunoaște”;
- b) *cunoașterea practică* – scopul este recunoscut într-o cunoaștere ținută spre reglementarea acțiunii umane.

B) Există două macrosectoare ale științei curent recunoscute:

- a) *științele naturale* – se confruntă cu încercarea de obiectivizare a adevărului cu scopul de a-l aduce sub controlul său; acestui sector îi aparțin *științele empirico-analitice* care se bazează pe observații cu caracter experimental;
- b) *științele umane* – acestea, alături de un interes practic, apar datorită necesității de înțelegere a omului și a istoriei sale. Aici obiectivul este de a *înțelege* și a *interpreta* pentru a *cunoaște*.

Acestui sector îi aparțin:

- *științele istoric-hermeneutice* – menite să reconstruiască, în scopul de a înțelege istoria omului, nucleele semantice închise în documentele și scrierile ce ne parvin din trecut;
- *științele sociale* – care pun în lumină dinamica vieții sociale la nivel global (sociologia) și particular (celelalte științe sociale);
- *științele psihologice și psihoanalitice* – orientate spre a atribui sens și semnificație dimensiunii conștiente a subiecților;
- *științele pedagogice* – au drept punct central educația omului; sunt în strânsă relație cu celelalte științe umane prezentate anterior.

C) Conceptul de știință induce reflecția epistemologică la a gândi în termeni de pluralism metodologic, capabil a găzdui lângă „o cunoaștere sigură” ideea unei „cunoașteri probabile” [7, p.45].

D) „Pluralismul epistemologic” [7, p.49] reprezintă criteriul care recunoaște prezența unei mai mari științificități în panorama științelor, precum și acceptarea principiului conform căruia „fiecare disciplină științifică e liberă în câmpul său și se dezvoltă în mod autonom atâta timp cât numai ea e competentă în privința obiectului său specific” [7, p.53].

E) *Paradigma relativismului epistemologic* se impune în debaterile contemporane, deoarece nu se poate vorbi de un model epistemologic unic și absolut în baza căruia să fie gândită și definită ideea de știință.

În viziunea noastră, pedagogia postmodernă cuprinde toate curentele de gândire pedagogică din 1950 până în prezent. Considerăm adecvată această abordare, plecând de la argumente de ordin istoric, completate de principiul pluralismului științific, metodologic, promovat de postmodernism.

Din punct de vedere istoric, pedagogia postmodernă este asociată cu lansarea la jumătatea secolului XX a paradigmei curriculumului.

În plan pedagogic, *postmodernitatea* este inițiată o dată cu paradigma curriculumului anunțată de John Dewey (*The child and the curriculum*, 1902) și de Franklin Bobbitt (*The Curriculum*, 1918) și susținută în plan teoretic și normativ de R.W. Tyler (*Basic principles of curriculum and instruction*, 1949).

Apariția *pedagogiei postmoderne*, în opinia noastră, este justificată de încercarea de a depăși limitele *paradigmei moderne*, care întreține confruntarea dintre abordarea psihologică-sociologică a educației.

Pedagogii italieni manifestă multă prudență în privința folosirii noțiunii de *pedagogie postmodernă*; pentru a defini pedagogia de după 1950, o parte dintre pedagogii italieni preferă conceptul de *pedagogie contemporană*.

Utilizarea sintagmei „pedagogie postmodernă” în pedagogia italiană face observabile tendințele: a) sunt autori care consideră că nu putem vorbi de *postmodernitate*, deoarece noi ne aflăm încă în modernitate (vezi Mario Gennari și Școala de la Genova), așa cum nu putem vorbi de o lume globalizată, ci doar de o lume occidentalizată; mult mai potrivit este, în opinia acestor autori, utilizarea sintagmei de *pedagogie contemporană* (pentru a defini etapa istorică la care facem referire în această teză, respectiv pedagogia de după anul 1949) și nu cea de pedagogie postmodernă, care de fapt, în opinia acestor autori, nu există; b) alți autori utilizează extrem de rar această sintagmă, chiar precaut (vezi Franco Cambi, Alessandro Mariani); c) alți autori vorbesc de pedagogie și fac trimeri tangențiale la paradigma postmodernă care a pătruns întâi în filozofie și care s-a extins și asupra celorlalte științe umane printre care și pedagogia (Michele Borelli); d) cei mai mulți autori însă se feresc să utilizeze această sintagmă și folosesc simplu numai termenul de pedagogie.

Pedagogia modernă a promovat un tip de educație caracterizat prin:

- a) *Raționalitate excesivă*. Elevul este pus să învețe conținuturi decise de către profesor, în virtutea unor principii unilaterale de transmitere a cunoștințelor. Se ignoră uneori latura afectivă a educatului, aspectele legate de creativitatea acestuia. Este valorizată în schimb, capacitatea de reproducere a cunoștințelor ce trebuie însușite de către elev.
- b) *Tendința de uniformizare a educației* – vizibilă prin ignorarea aspectelor care vizează specificul, individualitatea, interesele, vocația, personalitatea și nivelul de dezvoltare al fiecărui subiect. Lipsa unor programe educaționale personalizate, adaptate nevoilor concrete de dezvoltare și formare ale educatului conduce la o uniformizare agresivă a subiecților educației, tratați „la grămadă” și reduși astfel la un plafon mediocru.
- c) *Centrarea pe profesor*, ca unic depozitar al cunoașterii, îl transformă pe acesta într-un agent educativ autoritar, distant, inflexibil care își asumă întreaga responsabilitate a actului educativ.
- d) *Caracterul informativ al educației* – se traduce printr-o obsesie pentru informare, în detrimentul formării pozitive. Elevii trebuie să învețe (de fapt, să fie capabili să reproducă) cunoștințe cu un grad de dificultate sporit.

În opoziție cu modelul trecutului, pedagogia postmodernă este autoreflexivă, deconstructivistă și reconstructivă, nontotalizatoare și nonuniversalistă. Având *patru scopuri declarate* (*a învăța să cunoști, a învăța să faci, a învăța să conviețuiești și a învăța să fii*), educația postmodernă țintește spre integralitatea ființei umane și spre dezvoltarea ei durabilă.

Pedagogia postmodernă acordă o atenție deosebită următoarelor principii:

a) *Respectarea diversității* – fiecare individ este unic, irepetabil, cu nevoi specifice, cu potențial diferit. Toate acestea constituie valori ce trebuie respectate.

b) *Învățare activă* - educația urmărește dezvoltarea latențelor specifice ale subiectului, în conformitate cu specificul său psihoafectiv. Demersul pedagogic se pliază pe autonomia individului, cu scopul de a-i asista devenirea, unică și irepetabilă. În tot acest proces, educatorului îi revine rolul de îndrumător, de facilitator al învățării.

c) *Importanța relației interpersonale* - se recunoaște rolul esențial al relației care se stabilește între educator și educat, ca premisă a succesului educațional. Dincolo de abilitățile pe care le poate dobândi prin intermediul educației și instrucției, fiecare om are nevoia să fie apreciat pentru calitatea sa de ființă umană.

d) *Învățarea pe tot parcursul vieții* – pedagogia postmodernă este preocupată de educație, înțeală ca un proces ce nu se limitează doar la anii petrecuți în școală, ci care depășește cadrele temporale și spațiale de altădată. În acest sens, pedagogia devine interesată și de problematica învățării la orice vârstă.

Emil Păun observă că „școala contemporană funcționează, în mare măsură, în spațiul deschis și delimitat de paradigma modernității”, iar influențele postmoderniste sunt încă timide în practica educativă, chiar dacă sunt resimțiți tot mai des indicii teoretici interesați de orientările propuse de postmodernism [6, p.13].

Postmodernismul a impus schimbări importante în domeniul pedagogiei, mai ales în ceea ce privește modul de a gândi și a realiza educația și formarea profesională. Pentru individul postmodern, demersul formării sale este eliberat de orice condiționare. Subiectul este propriul creator al unui drum lung, fără sfârșit. Absența modelelor prestabilite poate conduce la apariția unor sentimente de frustrare și nesiguranță.

În epoca postmodernă, pedagogia reflectă asupra conceptului de formare. Dacă prin *formă* se înțelege o imagine fixă a subiectului, atunci demersul este sortit eșecului, deoarece subiectul postmodern își schimbă și negociază în mod repetat identitatea în funcție de împrejurări. Dacă, dimpotrivă, prin *formă* se are în vedere o abordare dinamică a naturii umane, într-o permanentă tensiune, atunci se poate vorbi de *formarea subiectului* în accepția de funcție generală a educației.

Pendulând „între tendințele extreme, mesianice chiar, dezvoltate la diferite poluri de pedagogia clasică și neoclasică, pedagogia postmodernă accentuează anumite părți ale domeniului (actorii educației, instituțiile, mecanismele învățării, sociologia grupurilor, conținuturile și tehnologia instruirii) înaintea stabilizării conceptelor fundamentale, a definitivării metodologiilor de bază, operă asumată, de regulă, în cadrul procesului de modernizare deplină a oricărei discipline științifice” [1, p.30].

Postmodernitatea răspunde unor schimbări ample din societatea contemporană. Perspectiva postmodernității implică valorificarea axelor specifice *modernității*: a) *raționalitatea*, care asigură stabilitatea conceptuală și metodologică a domeniului; b) *multiplimitatea*, care permite dezvoltarea ulterioară a științelor educației corespunzător extinderilor sociale ale obiectului de studiu specific pedagogiei – *educația* [1, p.30].

Pedagogia postmodernă întreține perspectiva deconstrucției, dar și a reconstrucției științelor educației. Perspectiva deconstrucției a generat fărâmițarea unor științe pedagogice fundamentale, în favoarea altor domenii de cercetare; spre exemplu, didactica generală este deposedată administrativ de câteva din structurile sale tematice de bază (obiectivele, conținuturile, evaluarea) trecute în proprietatea exclusivă a noi științe ale educației – teoria și metodologia curriculumului, care preia problematica obiectivelor și conținuturilor instruirii; teoria și metodologia evaluării, care preia problematica evaluării de proces. Perspectiva reconstrucției este cea care „asigură refacerea permanentă a *întregului* (educația, instruirea, proiectarea educației/instruirii), îmbogățit ca urmare a integrării analizelor dispartate în noua structură a sistemului de referință” [2, p.19-20].

Pedagogia postmodernă, după G.A. Rosile și D. Boje [11, p.36-41] are următoarele caracteristici:

1. *Este autoreflexivă*, adică presupune o atitudine sceptică, prudentă în raport cu interacțiunea putere-cunoaștere. Oricare ar fi structura de putere, aceasta se consolidează și se perpetuează printr-un control asupra surselor de cunoaștere. De aceea, școala este cel mai vast instrument de administrare a cunoașterii. Cu „binecuvântarea” și în favoarea structurilor de putere (M. Foucault) școala perpetuează cunoașterea de paradigmă, iar pedagogia „este instrumentul de putere care configurează în sensuri multiple angajamentele, preconcepțiile oricărui individ care a trecut pragul școlii” [11, p.37].
2. *Este deconstructivistă*, adică postmodernismul neagă metodologia științific experimentală de tip modern și presupuzițiile fundamentale ale acesteia; propune *reconstrucția* în perspectivă istorică și hermeneutică, fără a desființa autoritatea sau a duce la îndepărtarea profesorului.
3. *Este decentrată*, adică nu încurajează autoritatea dominantă și nici relațiile obediente atunci când sunt realizate dintr-o perspectivă dezechilibrată a maturității/ imaturității. Pedagogia decentrată se referă la elevi („marginalii”) fără a desființa autoritatea sau îndepărtarea profesorului.
4. *Este nontotalitară și nonuniversalistă*, pedagogia postmodernă acceptă „relativismul” povestirilor locale și „adevărurile parțiale”; pericolul universalizării vizează menținerea sistemelor ierarhizate, dominate, fiind fundamentate pe alianța putere-cunoaștere, iar „formatarea” și „încadrarea” înseamnă distrugerea alterității și a particularului.
5. *Fii postmodern și adaugă ce-ți este propriu*, aceasta este consecința celorlalte caracteristici.

E. Stan, într-o lucrare dedicată pedagogiei postmoderne, sintetizează trei elemente caracteristice educației postmoderne [11, p.41]:

- educația nu se mai referă la adaptarea eficientă a elevilor la realitate, ci la a facilita și a construi opțiuni pentru viitor;
- se schimbă baza educației, nu se mai caută certitudinea, cel mai bun răspuns, ci se impune o altă mentalitate, nu se pot cunoaște toate răspunsurile, nu există totdeauna cel mai bun răspuns;

- metoda educației presupune explorarea, nu îndoctrinarea și „formatarea”, fiecare individ „luminează o altă fațetă a realității, la fel de îndreptățită ca toate celelalte fațete, orice ierarhizare fiind nejustificată” [11, p.41].

Orice disciplină are un mod particular în care abordează o problemă sau mai multe probleme. Aceeași problemă poate fi privită din mai multe unghiuri. Este relevant modul specific în care pedagogia se raportează la educație. Se presupune că pedagogia și ulterior științele educației nu și-au definitivat nucleul epistemic „tare” pentru clarificarea statutului lor științific. De aceea, trebuie căutate modele care să confirme stabilitatea unor concepte din punct de vedere istoric și epistemologic.

Cercetarea contribuției pedagogiei italiene postmoderne la fundamentarea epistemică a științelor educației, pe baza analizei istorice (sincronice și diacronice) și hermeneutice, în opinia noastră, poate oferi deschideri epistemologice și praxiologice pentru definirea conceptelor pedagogice care constituie nucleul „tare” al pedagogiei, al finalităților și al funcțiilor educației în societatea postmodernă.

Referințe:

1. Cristea S. Studii de pedagogie generală. - București: Editura Didactică și Pedagogică R.A., 2004.
2. Cristea S. (coord. gen.) Curriculum pedagogic. Vol.I. - București: Editura Didactică și Pedagogică R.A., 2006.
3. Gennari M. Trattato di pedagogia generale. - Milano: Bompiani, 2006.
4. Laneve C. Gemma C. L'identità della pedagogia oggi. - Lecce: Pensa Multimedia, 2004.
5. Pattela G. Sul postmoderno. Per un moderno della resistenza. - Roma: Studium, 1990.
6. Păun E. O „lectură” a educației prin grila postmodernității. // Emil Păun, Dan Potolea (coord.). Pedagogie. Fundamente teoretice și demersuri aplicative. - Iași: Polirom, 2002.
7. Possenti V. (a cura di). Epistemologia e scienze umane. - Milano: Massimo, 1979.
8. Pourtois J.P., Desmet H. L'educazione postmoderna (traducere în italiană). - Pisa: Edizioni del Cerro, 2007.
9. Serafini G. Epistemologia pedagogica in Italia (1945-1995). - Roma: Bulzoni, 1995.
10. Sola G. (a cura di). Epistemologia pedagogica. Il dibattito contemporaneo in Italia. - Milano: Bompiani, 2002.
11. Stan E. Pedagogie postmodernă. - Iași: Editura Institutul European, 2004.
12. Vico G. Tempo ed educazione nel postmoderno. - Brescia, La Scuola, 1990.

Prezentat la 16.06.2011